

OSMANLI İMARETLERİNİN (AŞEVLERİ) TİPOLOJİSİ ÜZERİNE BİR DENEME*

Cengiz GÜRBİYİK**

Özet

Osmanlı mimarisinin başlangıcından XX. yüzyıl başlarına kadar geçen süre içerisinde inşa edilen imaretlerin sayısı oldukça fazladır. Ancak bir çoğu günümüze ulaşmamıştır. Hiçbiri tek başına inşa edilmeyip bir külliye programı dahilinde yer alan bu yapılar, Osmanlı'nın kolonizasyon ve yerleşim politikalarının önemli bir parçası olmuştur. Klasik dönemde ise başta İstanbul olmak üzere şehir külliyesi ile hac ve ticaret yolları üzerindeki menzil külliyelerinde imaretlere rastlamak mümkündür. Bu çalışmada, Anadolu'daki imaretlerin bir bütün olarak ele alınması ve plan şemalarından yola çıkılarak bir tipoloji oluşturulması hedeflenmiştir. Bu bağlamda öncelikle arşiv çalışmaları yapılmış ve günümüze ulaşabilen 29 imaret tespit edilmiştir. Tek tek ele alınan yapılar plan ve mimari özellikleri ile Anadolu'da ve Anadolu dışındaki benzer imaretlerle karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı, Külliye, İmaret, Aşevi, Matbah*

Abstract

An Essay on the Typology of Ottoman Imarets (Soup Kitchen)

There are a great number of imarets built since the beginning of the Ottoman architecture well into the early 20th century. However, most of these structures have not survived till present. These structures, none of which have been constructed in isolation but included in a complex program, have been an important part of the ottoman colonization and settlement policies. During the classical period however, it is possible to come across imarets foremost in the city complex of Istanbul as well as at halting places on trade routes and the pilgrimage route.

In this study, the aim is to take up the imarets in Anatolia as a whole and to generate a typology from layout schemes. In this context, an initial archive study has been conducted, whereby 29 surviving imarets have been determined. It is presented the

* Bu çalışma “*Osmanlı İmaretleri (Aşevleri)*” adlı doktora çalışmasındaki tipoloji bölümünün kısaltılmış halidir. Bkz. Cengiz Gürbıyık, “*Osmanlı İmaretleri (Aşevleri)*”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2013. Çalışmanın her aşamasında değerli katkılarından dolayı hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Şakir ÇAKMAK’a şükranlarımı sunarım.

** Yrd. Doç. Dr., Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Muradiye Yağcılar Kampüsü MANİSA, cengizgurbıyik@gmail.com

plans and architectural features of each İmaret alongside comparisons with similar type buildings inside and outside of Anatolia

Keywords: *Ottoman, Complex, İmaret, Soup Kitchen, Matbakh*

Giriş

İmaretler (aşevleri), ihtiyaç sahiplerine karşılıksız yemek sunmak amacıyla kurulmuş bir sosyal yardımlaşma müessesesidir¹. Yemek ikram etmek ve bunun kabul edilmesi şüphesiz fizyolojik anlamının ötesinde birçok sosyal, iktisadi, ekonomik ve politik anlamlara da sahiptir. Yemeğin siyasi bir araç olarak kullanılması her zaman tüm toplumlarda uygulanmış bir husustur². Ancak bunun mimari bir yansıması olan imaretler, Osmanlı İmparatorluğu döneminde ayrı ve özel bir yapı türü olarak ele alınmış ve en özgün örneklerini bu dönem vermiştir.

Terminolojik açıdan imaret kelimesi farklı anlamlar ifade etmekte ve bu anlam farklarının net bir biçimde ortaya konulmadığı durumlarda, bir kavram karmaşası yaşanmaktadır. İmaret geniş anlamda imar etme, yerleşme, mamuriyet, yerleşime elverişli kılma, bayındır hale getirme, abadan etme anlamına gelmektedir. İmar etme fiili ve imaret ismi hem bir inşaat eylemini hem de bir yerin güzelleştirilmesini ifade eder. Sözcüğün daha dar manadaki diğer kullanımı ise külliye gibi büyük yapı topluluklarında eğitim gören medrese öğrencilerine, bu tesiste konaklayan misafirlere, tesis çalışanlarına ve çevredeki muhtaç kişilere büyük miktarlarda yemeğin pişirildiği, dağıtıldığı ve yendiği mekan (aşevi) şeklinde karşımıza çıkmaktadır³.

Anadolu'da Selçuklu, Beylikler ve erken Osmanlı dönemindeki (XII.-XV. yüzyıl arası) bir çok yapıya ait kitabe ve belgelerde imaret teriminin kullanılmış olduğu görülmektedir. Bu terim, cami, han, hamam, medrese, tekke, zaviye, türbe, darüşşifa, sur, kale, çeşme gibi farklı işlevlere sahip çeşitli yapıları olduğu kadar birkaç yapı topluluğunu içeren külliyeler için de kullanılmıştır⁴. İmaret kelimesini etimolojik açıdan en geniş şekilde tarif eden bu kullanımın erken dönem örneklerinde belirli bir yapı türünü karşılamadığı açıktır. Erken Osmanlı döneminde inşa edilmiş olan tabhaneli camilerin büyük bir çoğunluğu da imaret adıyla anılmaktadır. XVI. yüzyıldan itibaren kelimenin geniş anlamdaki kullanımının yavaş yavaş terk edildiği ve imaret kelimesinin daralarak aşevi anlamında kullanıldığı dikkati çekmektedir.

¹ İmaretler hakkında ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Ergin, 1939; Ünver, 1941, 2390-2410; Ünver, 1953, Ünver, 1982, 1-13; Barkan, 1963, 239-296;. Şapolyo, 1967, 13-14; Reyhanlı, 1975, 121-141; Reyhanlı, 1978, 373-396; Yüksel, 1985, 163-167; Eyice, 1973, 303-336; Tanman, 1988, 333-353; Çobanoğlu, 1989, 3-10; İnalçık, 1991, 809-813; Kazancıgil, 1991; Müderrisoğlu, 1993; Tanman, 1994, 164-166; Kazıcı, 1999, 44-48; Ertuğ, 2000, 219-220; Hızlı, 2001, 33-62; Singer, 2002, 483-490; Singer, 2004; Singer, 2005, 481-500; Singer, 2007; Faroqhi, 2008, 115-123; Çakmak, 2009, 25-49.

² Ünsal, 2008, 179-195; Singer, 2006, 306-324; Singer, 2012.

³ Sâmi, 1317, s. 950; Pakalın, 1971, 61-62; Huart, 1977, 985; Tanman, 1988, 333.

⁴ Ergin, 1945, 5-16.

Osmanlı İmaretlerinin (Aşevleri) Tipolojisi Üzerine Bir Deneme

XVIII. yüzyılda inşa edilen *Nevşehirli Damat İbrahim Paşa İmareti*, *İstanbul Ayasofya İmareti*, *İstanbul Nuruosmaniye İmareti* ve *İstanbul Mihrişah Valide Sultan İmareti* ile Sultan II. Abdülhamid tarafından 1906 yılında yeniden inşa ettirilen *Bursa Hüdavendigâr İmareti*'nin inşa kitabelerinde, yapılar imaret olarak tanımlanmaktadır⁵.

Eski Türk gelenek ve göreneklerinin Arap, Müslüman ve Bizans kültürleri ile kaynaşması sonucu oluşmuş özgün bir yapı türü olan imaretler, Anadolu'da Osmanlı öncesi dönemde de karşımıza çıkmaktadır. Anadolu Selçuklu ve Beylikler döneminde ticaret yolları üzerinde bulunan han ve kervansaraylar ile şehirlerdeki medreselerde, karşılıksız yemek dağıtılan aşhaneler bulunmaktadır. Ancak bu erken dönem mutfakları, bağlı buldukları yapıların tali bölümleri olup, kendi başlarına bir yapı türü oluşturmamaktadır. Osmanlı döneminden itibaren ise, diğer birimlerden bağımsız, kendine has özellikler taşıyan ayrı bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kolonizasyon ve yerleşim politikalarının yanında İslamiyet'teki hayır yapma geleneği, Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde imaretlerin kurumsallaşmasına vesile olmuştur.

Osmanlı mimarisinin başlangıcından XX. yüzyıl başlarına kadar geçen süre içerisinde inşa edilen imaretlerin sayısı oldukça fazladır. Ancak bir çoğu günümüze ulaşmamıştır.

İmaretler tek başına inşa edilmeyip, hepsi bir külliye programı dahilinde yer almaktadır. Vakıf sisteminin önemli bir parçası olan bu yapılar, bir şeyhin idaresinde vakıf kurallarına göre yönetilmektedir. İmaretin nasıl işleyeceği, çalışanların alacakları ücretler, ne kadar ve nasıl yemek dağıtılacağı ve dağıtılacak yemeklerin çeşidi, vakıf kayıtlarında en ince ayrıntısına kadar belirtilmektedir.

İznik, Bursa, Edirne ve İstanbul gibi şehirlerin fethinin hemen ardından, sultanlar ve dönemin paşaları tarafından çok sayıda imaret inşa edildiği gözlenmektedir. Bunun dışında Amasya ve Manisa gibi şehzadelerin yetiştirildiği önemli kentlerde de imaretlere yer verilmiştir. Klasik dönemde ise başta İstanbul olmak üzere şehir külliyeleri ile hac ve ticaret yolları üzerindeki menzil külliyelerinde imaretlere rastlamak mümkündür. Yıkılanlar da göz önüne alındığında imaretlerin genel bir biçimde son olarak XVIII. yüzyıldaki imar faaliyetlerinde külliye programlarına dahil edildikleri dikkati çekmektedir.

Düzenli alınması gereken yüklü gıda malzemeleri ve çalışan sayısı ile içerisinde bulunduğu yapı topluluğunun en büyük harcama giderine sahip olan imaretler, vakıf gelirlerindeki herhangi bir düşüşte ilk etkilenen birim olmuştur. Vasfını yitiren yapıların yeniden işlevlendirilmemesi de bu yok oluşu hızlandıran bir başka etkendir.

XIX. yüzyıla kadar işlevini devam ettirebilen imaretler, devletin uyguladığı mali tedbirler sonucu, 1911 yılında çıkarılan bir kanunla iki yapı dışında tamamen kapatılmış⁶, 1913 yılında çıkarılan bir başka kanun maddesi ile bir kısmı tekrar açılrsa da

⁵ Aktuğ, 1993, 83; Ayverdi, 1989, 290 ; Akgündüz, Öztürk ve Baş, 2005, 450-452; Neftçi, 1996, 25-27.

⁶ Pakalın, 1971, 62.

ülkenin içinde bulunduğu durum ve ekonomik sıkıntılar yüzünden büyük bir kısmı işlevlerini yerine getiremez duruma gelmiş ve kaderine terk edilmiştir.

Konum

Anadolu'da tespit edebildiğimiz günümüze ulaşan ve ulaşamayan imaretlerin hemen hepsinin, tek başlarına tasarlanmayıp bir tabhaneli cami ya da geniş kapsamlı bir külliye programında ele alındıkları gözlenmektedir. Mevcut imaretlerin ortak özelliklerinin başında, külliye konaklama yapılarından, tabhane, kervansaray ve ahırlarla olan ilişkisi dikkati çekmektedir. Özellikle erken dönem yapılarında ve menzil külliyelerinde bu ilişki daha yoğun biçimde hissedilmektedir.

İncelediğimiz 29 yapıdan yalnızca *Mihrişah Valide Sultan İmareti* bir cami ile birlikte tasarlanmamıştır. Bu yapı topluluğu, imaret dışında, mektep, sebil ve çeşmeden oluşmaktadır ve külliye en büyük birimi imarettir. Bu farklılık muhtemelen yapının bulunduğu semtin özel konumundan ve banisinden kaynaklanmaktadır.

Külliye bir çoğunun cami merkezli olduğunu dikkate alarak camiye göre bir konumlandırma yaptığımızda mevcut imaretlerden, *Sincanlı Sinan Paşa İmareti*, *Bozüyük Kasım Paşa İmareti*, *Kastamonu Yakup Ağa İmareti*, *Ilgın Lala Mustafa Paşa İmareti*, *Karapınar Sultan Selim İmareti*, *İstanbul Sultan Ahmed İmareti*, *İstanbul Haseki İmareti* ve *İstanbul Laleli İmareti*'nin caminin kuzeybatısında, *Bursa Hüdevendigar İmareti*, *Eskişehir Kurşunlu İmareti*, *Gebze Çoban Mustafa Paşa İmareti*, *İstanbul Atik Valide İmareti* ve *Nevşehir Damat İbrahim Paşa İmareti*'nin caminin güneybatısında, *Amasya II. Bayezid İmareti*, *Edirne II. Bayezid İmareti*, *İstanbul II. Bayezid İmareti*, *Manisa Muradiye İmareti* ve *Gölmarmara Halime Hatun İmareti*'nin caminin doğusunda, *Bursa Yenişehir İmareti*, *İstanbul Süleymaniye İmareti*, *İstanbul Yeni Valide İmareti* ve *İstanbul Ayasofya İmareti*'nin caminin kuzeyinde, *Bursa Muradiye İmareti*, *Payas Sokullu Mehmed Paşa İmareti* ve *Tokat Hatuniye İmareti*'nin caminin kuzeydoğusunda, *Bursa Yeşil İmareti* ve *İstanbul Şehzade Mehmed İmareti*'nin caminin güneydoğusunda, *Nuruosmaniye İmareti*'nin ise caminin güneyinde yer aldığı gözlenmektedir (Tablo 1). Günümüze ulaşamayan imaretlerin konumlarından emin olduğumuz örnekler de genellikle benzer bir dağılım içerisindedir.

İncelediğimiz mevcut örneklerden yalnızca biri caminin güneyinde yer alırken, diğerleri kuzeybatı başta olmak üzere caminin güneybatı, kuzey, kuzeydoğu, doğu ve güneydoğusuna yerleştirilmiştir. Yapıların külliye içerisinde buldukları konumun, inşa tarihleri ya da külliye işlevi ile doğrudan bir ilişkisinin bulunmadığını söylemek mümkündür. Örneğin kuzeybatıda yer alan bir imaret, tabhaneli bir camide, bazı menzil külliyelerinde, birkaç şehir içi külliyesinde ya da bir geç dönem külliyesinde karşımıza çıkabilmektedir.

Ancak menzil külliyelerindeki imaretlerin tümünün, külliye kuzeybatı ya da güneybatısında konumlanmış olmaları dikkat çekicidir.

Bunun yanında Sultan II. Bayezid tarafından inşa ettirilen, Amasya, Edirne ve İstanbul'daki imaretler, caminin doğusunda yer almaktadır.

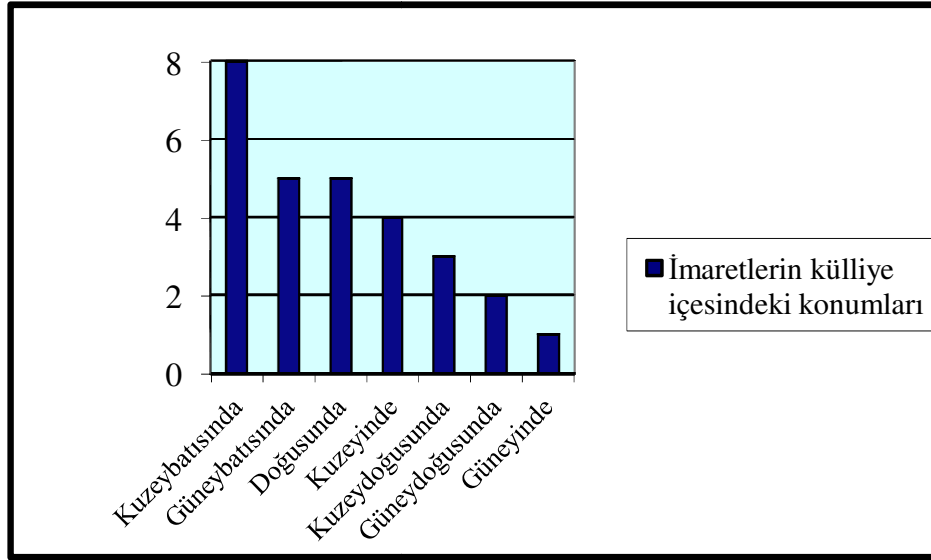
Osmanlı İmaretlerinin (Aşevleri) Tipolojisi Üzerine Bir Deneme

Mevcut yapılardan *İstanbul Haseki İmareti* camiden bir süre sonra inşa edilmiş, *Ayasofya İmareti* ise çok daha geç bir tarihte, XVIII. yüzyıl ortalarında külliyeyle dahil edilmiştir.

İncelediğimiz imaretlerden *Bursa Hüdevendigâr İmareti*, *Bursa Yeşil İmareti*, *Bursa Muradiye İmareti*, *Sincanlı Sinan Paşa İmareti*, *Tokat Hatuniye İmareti*, *Amasya II. Bayezid İmareti*, *Edirne II. Bayezid İmareti* ve *İstanbul II. Bayezid İmareti* birer tabhaneli camiye sahiptir. *Çoban Mustafa Paşa İmareti* ve *İstanbul Şehzade Mehmed İmareti*'nde tabhane binası imaretin hemen kuzeyine konumlanmıştır. *Eskişehir Kurşunlu İmareti*'nde yapının kuzeyinde kervansaray, güneydoğusuna bitişik vaziyette ise tabhane yer almaktadır. *İstanbul Süleymaniye İmareti*'nde tabhane imaretin hemen doğusuna konumlanmış, arazi eğiminden dolayı kazanılan alt bölüm kervansaraya ayrılmıştır.

Payas Sokullu Mehmed Paşa İmareti, *Ilgın Lala Mustafa Paşa İmareti* ve *Karapınar Sultan Selim İmareti* gibi büyük menzil külliyelerinde ise imaret yapıları, kervansaray ve tabhane ile organik bir ilişki içerisindedir. Aslında bir menzil külliyesi olduğunu düşünebileceğimiz *İstanbul Atık Valide Külliyesi*'nde ise biraz daha farklı bir düzenlemeye gidilmiş, kervansaray, tabhane ve imaret yapıları ayrı bir hacim olarak bir bütün halinde tasarlanmıştır.

XVI. yüzyıla tarihli *Kastamonu Yakup Ağa İmareti*, *İstanbul Haseki İmareti*, *Manisa Muradiye İmareti* ile XVIII. yüzyıl imaretlerinin birçoğunda, tabhane-imaret bütünlüğü yerini medrese-imaret bütünlüğüne bırakmıştır.

Tablo 1- İmaretlerin külliye içerisindeki konumları

TİPOLOJİ

İmaretler plan şeması açısından belirli kurallara katı katıya bağlı değildir. Genellikle mutfak, fırın yemekhane ve kiler birimlerinden oluşan bu yapılar, farklı şekil ve boyutlarda olabilmektedir. Ancak en büyük farklılıkları olan avludan hareketle bir

tipolojiye gitmek mümkündür. İncelediğimiz imaretlerin tümü bir külliye kapsamında yer almakla birlikte, bir kısmında külliye avlusu dışında imarete ait ayrıca bir avlu yer almaktadır (Tablo 2-9).

Avlusuz imaretler, cami ve külliyenin diğer birimleri ile ortak bir avlu etrafında konumlanmıştır ve tüm yapılar aynı avludan faydalanmaktadır. Bu imaretler, gelip-giden yolcuların barınma ve yeme içme ihtiyaçlarının birinci derecede önem arz ettiği menzil külliyelerinde bulunmaktadır.

Avlulu imaretler ise, bir külliyenin parçası olmakla birlikte, külliye ana avlusu dışında kendilerine has müstakil bir avluya sahiptir. Bu yapılar, birkaç istisna dışında, fonksiyonların çeşitlendiği ve mimari programın oldukça zengin tutulduğu şehir külliyelerinde karşımıza çıkmaktadır.

Buradan hareketle, imaretleri avlulu ve avlusuz olmak üzere iki ana başlık altında değerlendirmek mümkündür.

1. Avlusuz İmaretler

Genellikle birer tabhaneli camiye sahip erken dönem külliyesi ile menzil külliyelerinde karşımıza çıkan bu imaretler, cami ile ortak bir avlu çevresinde yer almaktadır.

Gelen yolcuların barınma ve yeme içme ihtiyaçlarının birinci derecede önem arz ettiği menzil külliyelerinde imaretler tek başlarına tasarlanmamış, tabhane ve kervansaray yapıları ile birlikte düşünülmüş ve caminin de bulunduğu ortak bir avlu etrafına konumlanmıştır. Bu sayede, yolcuların akşam konaklayacakları, yemek yiyecekleri ve hayvanlarını bırakabilecekleri yapı toplulukları tek bir alan çevresinde toplanarak bir bütünlük yakalanmaya çalışılmıştır.

Birer tabhaneli camiye sahip erken Osmanlı dönemi külliyesi de kolonizasyon ve yerleşim politikalarının önemli bir parçası olarak düşünüldüğünden, bir bütün olarak ele alınmıştır. Bu erken dönem yapıları basit kuruluşları ile dikkat çekmektedir.

Avlusuz imaretler üç ayrı plan tipinde karşımıza çıkmaktadır.

a-Dikdörtgen Planlılar

Dikdörtgen planlı imaretler, caminin doğu ya da batısında yer almakta ve cami ile paralel kuzey-güney doğrultusunda uzanmaktadır. Bu plan tipindeki imaretlerde birimler, tek bir sıra oluşturacak biçimde arka arkaya sıralanmıştır (Tablo 2).

Bursa Yeşil İmaret (Resim 1), *Bursa Muradiye İmaret*, *Tokat Hatuniye İmaret* (Resim 2), *Sincanlı Sinan Paşa İmaret* (Resim 3), *Bozüyük Kasım Paşa İmaret*, *Gebze Çoban Mustafa Paşa İmaret*, *Eskişehir Kurşunlu İmaret* ve *Karapınar Sultan Selim İmaret* dikdörtgen planlı avlusuz imaretlerdir.

Gebze Çoban Mustafa Paşa İmaret'nde müstakil bir avlu bulunmamakla birlikte, diğer tüm imaretlerden farklı bir biçimde doğusunda boylu boyunca uzanan, üzeri tek yöne eğimli ahşap çatı ile örtülü, bir koridor yer almaktadır. İmaretin ana birimlerine giriş, bu koridordan sağlanmaktadır. Bu koridor sayesinde imaret birimleri

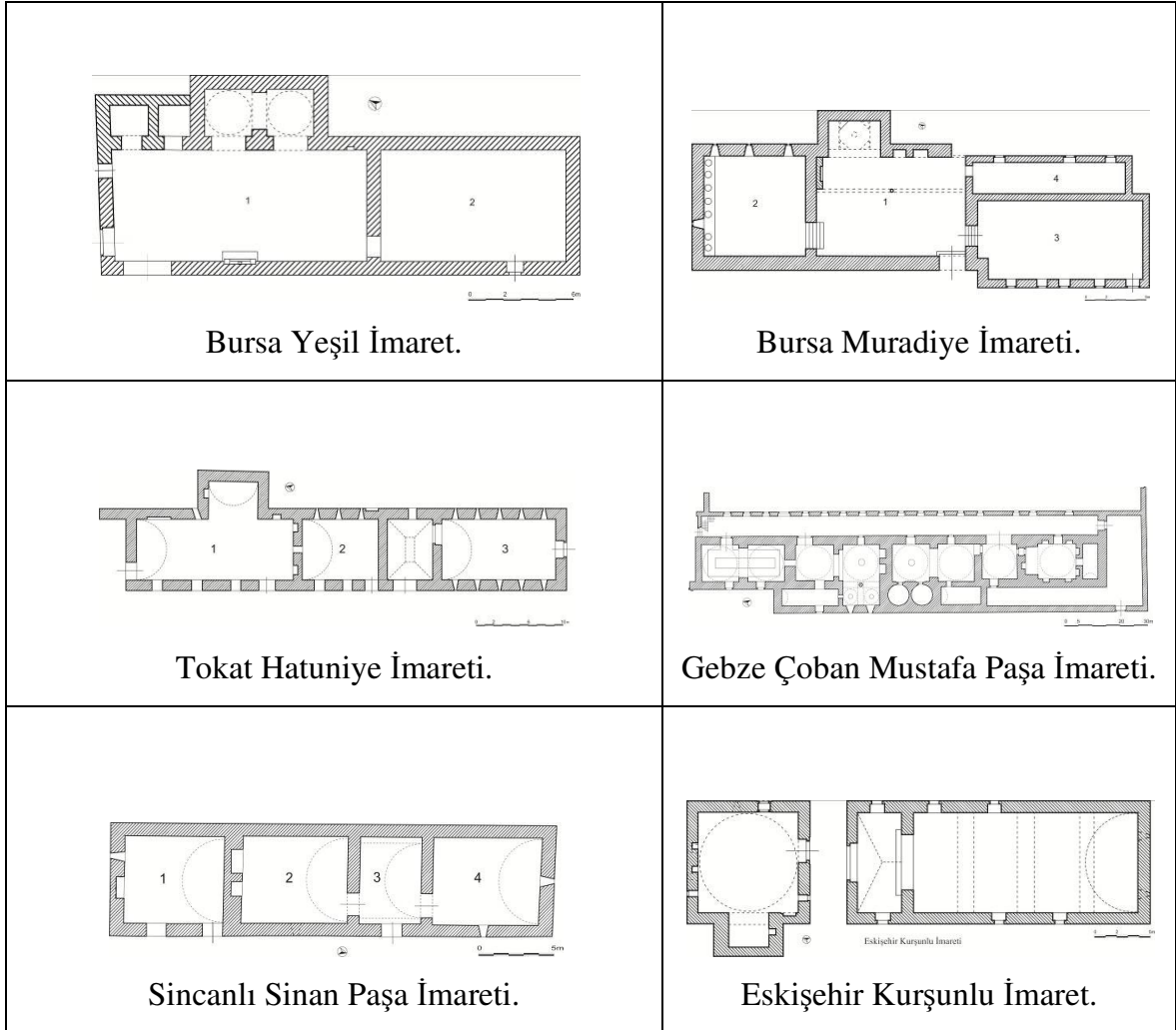
Osmanlı İmaretlerinin (Aşevleri) Tipolojisi Üzerine Bir Deneme

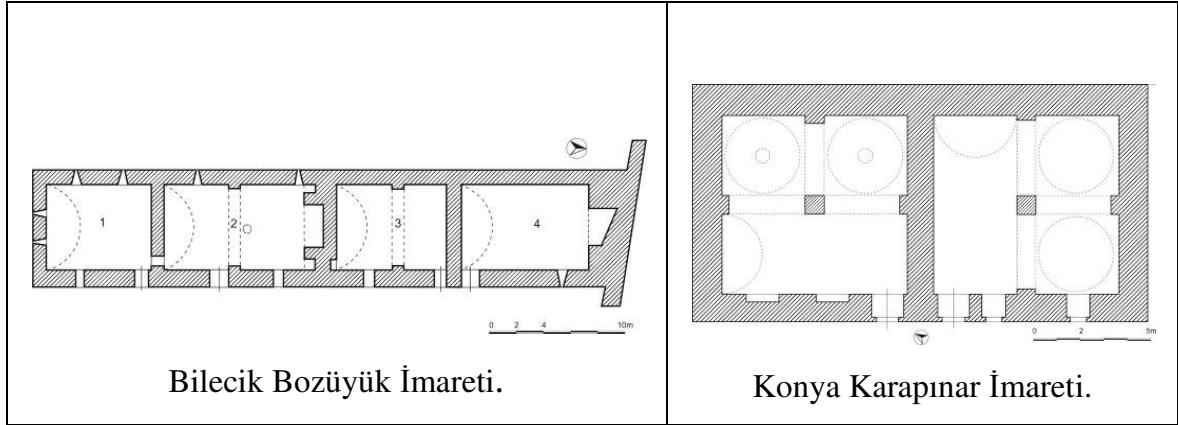
külliyenin açık mekanlarından ayrılmış ve birimler arasındaki geçişlerin de hava şartlarından korunması sağlanmıştır. İmaretin, ayrıca bir başlık altında ele alacağımız bir de tali avlusu mevcuttur.

Bu yapılar arasında *Karapınar Sultan Selim İmareti*, yakın bir geçmişte bütünüyle ayağa kaldırılmıştır. Günümüze ulaşabilen kısmı dikdörtgen bir plana sahip olduğunu göstermektedir.

Dikdörtgen planlı *Bursa Yeşil İmareti*, *Bursa Muradiye İmareti* ve *Tokat Hatuniye İmareti*'nin mutfak birimlerinin olduğu bölüm, doğuya doğru bir çıkıntı yapmaktadır.

Kuzey-güney doğrultusunda uzanan dikdörtgen bir plan şemasına sahip *Eskişehir Kurşunlu İmareti*'nin birimleri ise aradan geçen külliye giriş açıklığı ile bölünmüş durumdadır.

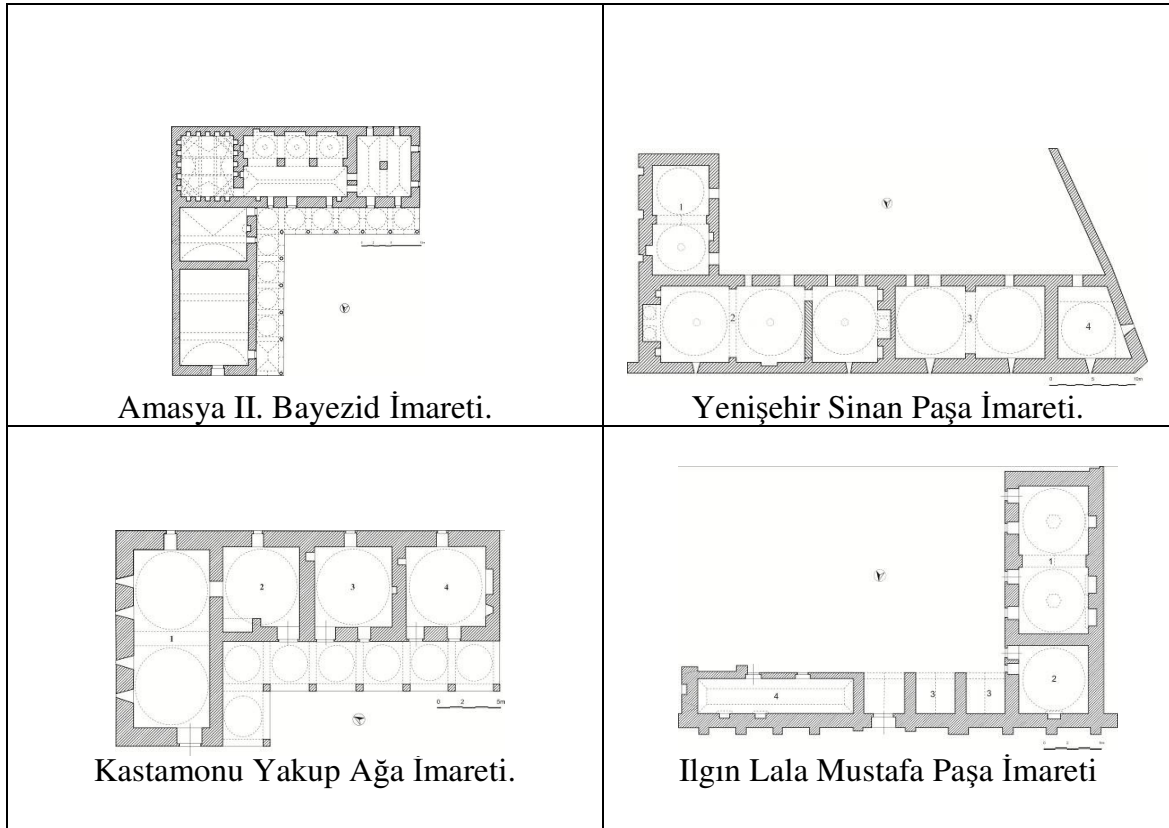

Tablo 2- Dikdörtgen planlı avlusuz imaretler.

b-“L” Planlılar

İncelediğimiz imaretler arasında biri uzun diğeri kısa iki koldan meydana gelen ve biçimsel olarak “L” şeklinde bir kurguya sahip toplam 4 yapı karşımıza çıkmaktadır. Bu yapıların biri XV. yüzyıl sonlarına, diğeri üçü ise XVI. yüzyıla aittir. *Amasya II. Bayezid İmaretı* (Resim 4), *Yenişehir Sinan Paşa İmaretı*, *Kastamonu Yakup Ağa İmaretı* (Resim 5) ve *İlgın Lala Mustafa Paşa İmaretı* (Resim 6) “L” şeklinde plan şemasına sahip imaretlerdir (Tablo 3).

Tablo 3- “L” planlı avlusuz imaretler.

“L” şeklindeki plan şeması, imaretin külliye içerisindeki konumuna göre farklı biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. Bu plan tipindeki imaretlerin tümünde “L” şemasının iç kısmının ana cepheleri oluşturduğu ve bu cephelerin ana avluya açıldığı gözlenmektedir.

Amasya II. Bayezid İmareti ve *Kastamonu Yakup Ağa İmareti*'nin avluya bakan cepheleri revaklıdır. Kubbe ile örtülü revaklar, taş sütunlara oturan sivri kemerlerle birbirine bağlanmıştır. Kemerler arasında demir gergiler bulunmaktadır

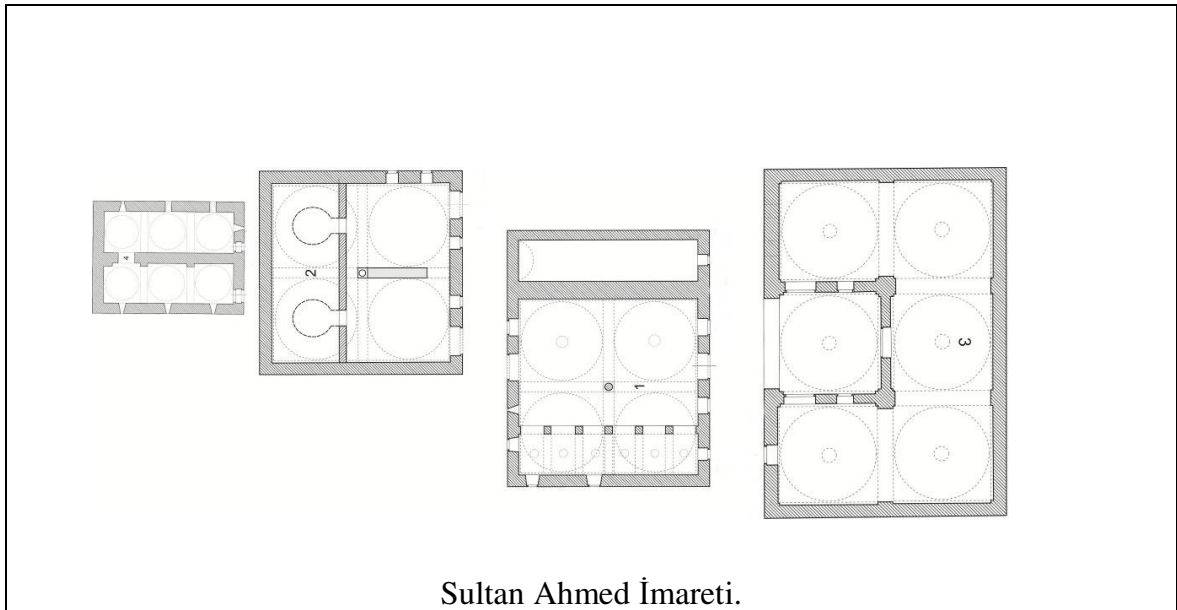
İlgın Lala Mustafa Paşa İmareti dışındakiler, diğer külliye yapılarından bağımsız tek bir bütün olarak tasarlanmıştır. *İlgın Lala Mustafa Paşa İmareti*'nin bir kolu ise kuzeyindeki kervansaraya bitişik olarak inşa edilmiştir ve diğerlerine oranla dağınık bir planlama göstermektedir. Kuzey-güney doğrultusunda uzanan kola oranla daha dar olan doğu-batı kolu, külliye avlu giriş açıklığı ile bölünmüş durumdadır.

Amasya II. Bayezid İmareti'nin kısa kolunun ucuna, bir ahır yerleştirildiği dikkati çekmektedir.

c-Mekanların Dağınık Yerleştirildiği Örnekler

Bu plan tipindeki tek örnek *İstanbul Sultan Ahmed İmareti*'dir (Tablo 4) (Resim 7). Mevcut imaret örneklerinde birimler birbirlerine organik bir şekilde bağlı iken, *İstanbul Sultan Ahmed İmareti* birimlerinin her biri, birbirinden bağımsız ayrı bir kütle olarak tasarlanmıştır. Doğu batı yönlü bir eksen üzerine konumlanmış olan imaret birimleri, farklı boyutlarda dikdörtgen ve kare şeklinde birer plan şemasına sahiptir.

Bunun yanında avlulu imaretler grubu içerisinde değerlendirdiğimiz *Edirne II. Bayezid İmareti*'nde ise avlu çevresine yerleştirilen birimler dışında, kuzeyde iki ayrı birimden oluşan bir kütle (fırın ve kiler) daha bulunmaktadır. Bu kütlede kuzeyinde, kendisine ait ayrıca bir avlusu mevcuttur.

Tablo 4- Mekanların dağınık yerleştirildiği imaretler.

2. Avlulu İmaretler

Müstakil bir avluya sahip imaretler, birkaç istisna dışında, fonksiyonların çeşitlendiği ve mimari programın oldukça zengin tutulduğu şehir külliyelerinde karşımıza çıkmaktadır. Burada öncelik, menzil külliyelerindeki gibi yolcular değil, külliye çalışanları, medrese öğrencileri ve çevredeki ihtiyaç sahipleridir. Bu imaretlerde günde çok daha fazla kişiye yemek çıkarılması gerektiğinden, birimler diğerlerine oranla daha büyük tutulmuş ve yalnızca imarete ait bir avlu etrafında konumlanmıştır. İncelediğimiz imaretlerden 16'sını avlulu imaretler oluşturmaktadır.

*Payas Sokullu Mehmed Paşa İmaret*i, bir menzil külliyesinde yer alan avlulu tek imarettir. *İstanbul Atik Valide İmaret*i'nin bulunduğu külliye ise hem şehir içi, hem de bir menzil külliyesi özelliğini taşımaktadır.

*İstanbul II. Bayezid İmaret*i ve *Edirne II. Bayezid İmaret*i gibi erken dönem yapıları ile XVIII. yüzyıl imaretlerinde, avluların daha küçük tutuldukları gözlenmektedir. XVI. yüzyıla ait imaretlerde ise avlu boyutları diğerlerine oranla çok daha büyüktür.

*İstanbul II. Bayezid İmaret*i, *Edirne II. Bayezid İmaret*i ile XVI. yüzyılda inşa edilen imaretlerin *İstanbul Haseki İmaret*i dışındakilerin tümünün avlusu, kare planlıdır. *İstanbul Atik Valide İmaret*i avlusu ise diğer imaretlerden farklı olarak "T" şeklinde bir plana sahiptir.

*Gölmarmara Halime Hatun İmaret*i, *İstanbul Haseki İmaret*i, *İstanbul Mihrişah Valide Sultan İmaret*i, *İstanbul Nuruosmaniye İmaret*i, *İstanbul Laleli İmaret*i, *Nevşehir Damat İbrahim Paşa İmaret*i ve *Bursa Hüdavendigâr İmaret*i'nin avluları dikdörtgen şekillidir.

İlk inşa edildiği yıllarda avlulu olarak tasarlanmadığını düşündüğümüz *Bursa Hüdavendigâr İmaret*i'ne, muhtemelen XX. yüzyıl başlarındaki yeniden inşasının ardından bir avlu eklenmiştir.

*İstanbul Nuruosmaniye İmaret*i, *İstanbul Laleli İmaret*i ve *Nevşehir Damat İbrahim Paşa İmaret*i'nin küçük boyutlu, dikdörtgen şekilli avlularının bir köşesi pahlıdır. *Nevşehir Damat İbrahim Paşa İmaret*i'nde bu durum arazinin konumundan kaynaklanırken, birbirine çok benzeyen diğer iki yapıda pahlı bölümden mutfağa giriş sağlanmaktadır.

*İstanbul Yeni Valide İmaret*i avlusu ise doğu ve batı bölümleri farklı boyutlarda tutulmuş, düzgün olmayan bir plan şemasına sahiptir.

İncelediğimiz avlulu imaretlerin 8'i revaklıdır. Bunlar, *İstanbul II. Bayezid İmaret*i, *İstanbul Süleymaniye İmaret*i, *Manisa Muradiye İmaret*i, *İstanbul Haseki İmaret*i, *İstanbul Atik Valide İmaret*i, *Payas Sokullu Mehmed Paşa İmaret*i, *İstanbul Mihrişah Valide Sultan İmaret*i ve *İstanbul Laleli İmaret*i'dir.

Revaklar avluyu, iki, üç ve dört yönden çevrelemektedir. *Payas Sokullu Mehmed Paşa İmaret*i ile *İstanbul Laleli İmaret*i'nde avlunun iki cephesinde revak dizileri bulunmaktadır.

Osmanlı İmaretlerinin (Aşevleri) Tipolojisi Üzerine Bir Deneme

Payas Sokullu Mehmed Paşa İmareti'nde revaklar, avlunun iki yanına yerleştirilmiş olan imaret birimlerinin önünde yer almaktadır. Çapraz tonozla örtülü revaklar, kare kesitli geniş payelerle desteklenen beşer sivri kemer gözü ile avluya açılmaktadır.

İstanbul Laleli İmareti'nde ise avlu üç yönden birimlerle çevrelense de, revak dizileri avlunun yalnızca kuzey ve batısına yerleştirilmiştir. Revaklar, kuzeydoğu köşedeki dairesel, diğerleri kare kesitli ayaklarla taşınan basık kemerlerle avluya açılmaktadır. Doğudaki iki birim, aynalı tonoz ile örtülü iken kuzeydeki birimler çapraz tonoz örtülüdür.

İstanbul Atik Valide İmareti ve *Mihrişah Valide Sultan İmareti* avluları üç yönden revaklarla çevrelenmektedir.

İstanbul Atik Valide İmareti'nde, "T" planlı bir avlunun güneyini bütünüyle, doğu ve batısında ise cephenin yarısına kadar devam eden revaklar, tonozla örtülüdür ve başlıklı sütunlara oturan sivri kemerlerle birbirine bağlanmıştır. Kemerler arasında demir gergiler bulunmaktadır.

İstanbul Mihrişah Valide Sultan İmareti'nde ise geniş avlu, imaret birimlerinin "U" şeklindeki planı boyunca, kuzey, doğu ve batı yönlerinde üç yönden revaklarla çevrelenmiştir. Kubbe ile örtülü revaklar, İyon benzeri başlıklara sahip mermer sütunlara oturan yuvarlak kemerlerle avluya açılmaktadır.

İstanbul II. Bayezid İmareti, *İstanbul Süleymaniye İmareti*, *Manisa Muradiye İmareti* ve *İstanbul Haseki İmareti* avluları ise dört yönden revaklarla çevrelenmektedir.

İstanbul Süleymaniye İmareti dışındaki yapılarda imaret birimleri avlunun üç kanadına yerleştirilmiş olmakla birlikte, avlu kanatlarının tümünde revak dizilerine yer verilmiştir.

İstanbul Süleymaniye İmareti, *Manisa Muradiye İmareti* ve *İstanbul Haseki İmareti*'nin kubbe ile örtülü avlu revakları, baklava (mukarnas) başlıklı sütunlara oturan sivri kemerlerle birbirine bağlanmıştır. Kemerler arasında demir gergiler bulunmaktadır. Revakların kubbe geçişleri pandantiflerle sağlanmaktadır.

Manisa Muradiye İmareti'nin revakları sonradan camekanla kapatılmıştır.

İstanbul II. Bayezid İmareti'nde, diğerlerine oranla daha küçük boyutlu olan avlu da benzer revak dizisi ile çevrilidir. Ancak revaklar kubbe değil ahşap tavanla örtülüdür.

İstanbul Şehzade Mehmed İmareti'nin kare planlı avlusu revaklarla çevrili bulunmaktadır. İmaret hakkında bilgi veren kaynaklarda avlunun revaksız olduğu belirtilmektedir⁷. Ayrıca mevcut hiçbir planda da revaklar işlenmemiştir. Muhtemelen son onarımlar sırasında eklenen revaklar, köşelerde yuvarlak, diğer yerlerde kare kesitli ahşap desteklerle taşınan düz ahşap bir tavanla örtülüdür.

İncelediğimiz imaretler arasında aynı zamanda dükkan birimlerine de sahip olan tek örnek, *Manisa Muradiye İmareti*'dir.

⁷ Tanman, 1988, 338.

İmaret, kuzeyden güneye eğimli bir arazi üzerine inşa edildiğinden, ana yol üzerindeki kuzey cephesi yüksek tutulmuştur. Muhtemelen bu kot farkını değerlendirmek ve aynı zamanda vakfın gelirlerini de arttırmak amacıyla, cephe boyunca dükkanlar inşa edilmiştir. Malzeme ve teknik dikkate alındığında imaret ile birlikte inşa edildiği anlaşılan bu dükkanlardan, sekiz tanesi imaretin kuzey duvarına bitişik olup üç tanesi de medrese ile imaret arasında kalan avlunun önünde sıralanmıştır. Güney duvarı üzerinde birer ocak bulunan dükkanlar, içte beşik tonoz, dışta ise kurşun kaplı eğimli bir çatı ile örtülüdür.

Külliyenin diğer birimlerinden ayrı, kendi içerisinde bir bütün olarak tasarlanan bu imaretleri, avlu kanatlarındaki mekan dağılımına göre ayırmak mümkündür.

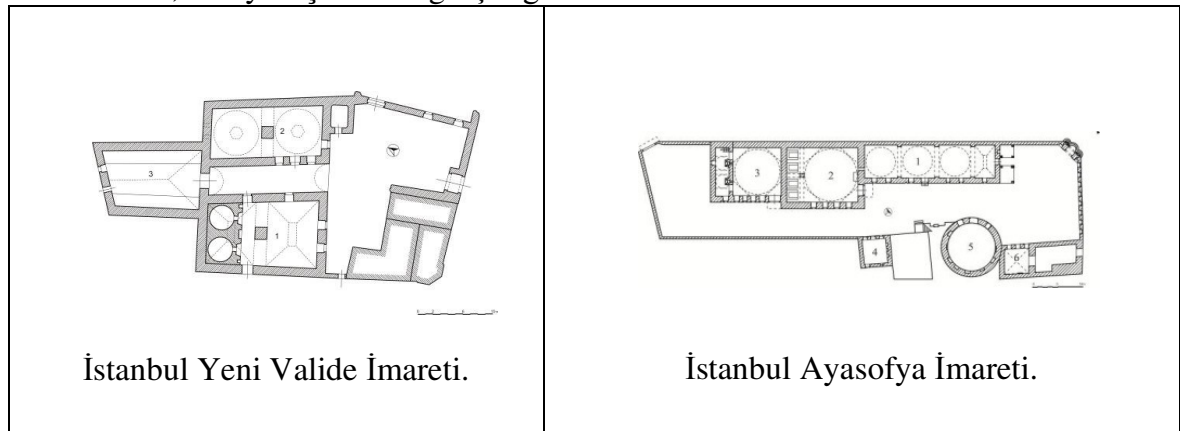
a-Mekanların Avlunun Bir Kenarına Yerleştirildiği Örnekler

*İstanbul Yeni Valide İmaret*i ve *İstanbul Ayasofya İmaret*i (Resim 8) bu plan tipindeki örneklerdir ve her ikisi de XVIII. yüzyıla tarihlenmektedir (Tablo 5).

*İstanbul Yeni Valide İmaret*i, bilinen örneklerden farklı bir plan şemasına sahiptir. Avlunun kuzeyinde bulunan imaret birimleri, avluya açılan ve bir dağılım mekanını vazifesi gören tonozlu derin bir eyvanın üç tarafına yerleştirilmiştir. Avlunun güneybatı köşesinde bulunan yapı kalıntıları, büyük ölçüde harap durumda olduğundan işlevleri kesin olarak bilinmemektedir. Avlunun doğu, batı ve güney cephelerinde birer giriş açıklığı yer almaktadır. Ana giriş, camiye bakan güney cephesindedir.

*İstanbul Ayasofya İmaret*i ise çok daha farklı bir planlamaya sahiptir. İmaret, Ayasofya'nın camiye çevrilip bir külliye olarak düzenlenmesinden çok sonra, XVIII. yüzyılda yapıya eklenmiştir. İmaret, zaten mevcut olan Ayasofya'nın kuzeydoğusundaki dış avlunun içerisine yerleştirilmiş ve avlu bu tarihten sonra imaretin avlusu olarak kullanılmıştır. Avlunun kuzey duvarına bitişik inşa edilen dikdörtgen şeklindeki imaret yapıları, arka arkaya sıralanmış, yemekhane, mutfak ve fırın birimleri ile avlunun diğer tarafındaki kiler ve depo birimlerinden oluşmaktadır.

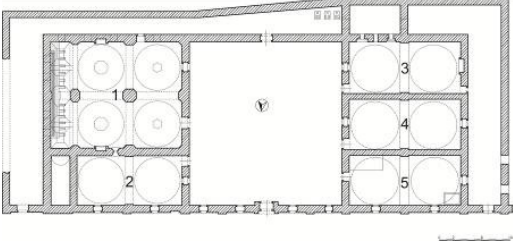
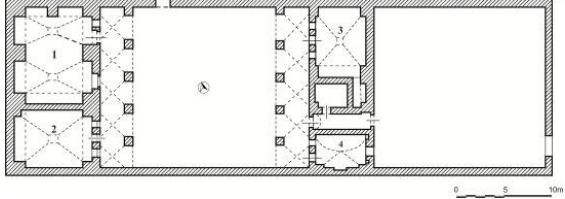
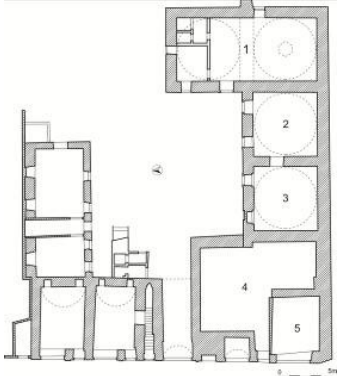
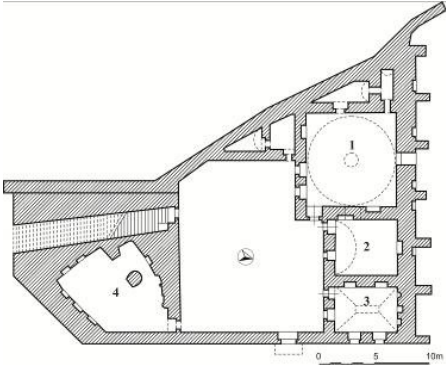
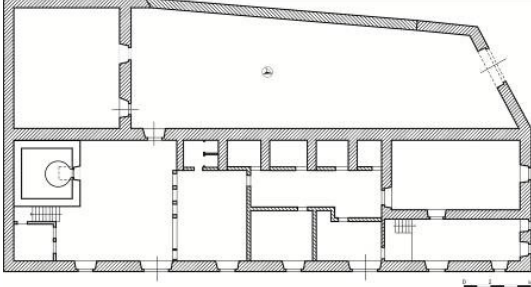
Güneydeki kiler ve depo birimlerinin daha önce var olan Bizans yapıları olduklarını göz önüne alarak, yapıyı mekanların avlunun bir kenarına yerleştirildiği örnekler arasında göstermek daha doğru görünmektedir. Avluya biri çok daha görkemli olmak üzere, iki ayrı açıklıktan giriş sağlanmaktadır.

Tablo 5- Mekanların avlunun bir kenarına yerleştirildiği imaretler.

b-Mekanların Avlunun İki Kenarına Yerleştirildiği Örnekler

İstanbul Şehzade Mehmed İmareti (Resim 9), Payas Sokullu Mehmed Paşa İmareti (Resim 10), Gölarmara Halime Hatun İmareti (Resim 11), Nevşehir Damat İbrahim Paşa İmareti ve Bursa Murad Hüdavendigâr İmareti bu plan tipindeki örneklerdir (Tablo 6).

 <p>İstanbul Şehzade Mehmed İmareti</p>	 <p>Payas Sokullu Mehmed Paşa İmareti.</p>
 <p>Gölarmara Halime Hatun İmareti.</p>	 <p>Nevşehir Damat İbrahim Paşa İmareti.</p>
 <p>Bursa Hüdavendigâr İmareti</p>	

Tablo 6- Mekanların avlunun iki kenarına yerleştirildiği imaretler

Gölmarmara Halime Hatun İmareti ve Bursa Murad Hüdavendigâr İmareti “L” şeklinde bir plan şemasına sahip avlulu imaretler arasındadır. Dikdörtgen şekilli bir avluya sahip her iki imaretin birimleri, birbirlerine organik bir şekilde bağlıdır ve birimler avlunun güney ve doğu kenarlarında yer almaktadır.

İstanbul Şehzade Mehmed İmareti ve Payas Sokullu Mehmed Paşa İmareti, kare şekilli bir avluya sahiptir ve imaret birimleri avlunun doğu ve batı kanatlarına yerleştirilmiştir.

Neşehir Damat İbrahim Paşa İmareti ise arazinin konumundan dolayı yamuk bir plana sahiptir. Doğusundaki tek bir açıklıktan giriş sağlanan imaretin birimleri, kuzey ve güney kanatlarına yerleştirilmiştir. Mutfak, yemekhane gibi ana birimler kuzeyde yer alırken, kiler güneydeki ana kaya oyularak oluşturulmuş, kilerin üzerine de bir sıbyan mektebi inşa edilmiştir.

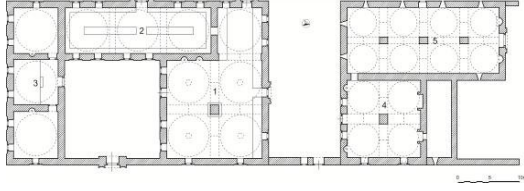
c-Mekanların Avlunun Üç Kenarına Yerleştirildiği Örnekler

Avlulu imaretler arasında en fazla karşılaşılan örnekleri bu plan tipindeki yapılar oluşturmaktadır. Bunlar, *Edirne II. Bayezid İmareti*, *İstanbul II. Bayezid İmareti*, *Manisa Muradiye İmareti* (Resim 12), *İstanbul Haseki İmareti* (Resim 13), *İstanbul Atik Valide İmareti* (Resim 14), *İstanbul Mihrişah Valide Sultan İmareti*, *İstanbul Nuruosmaniye İmareti* (Resim 15) ve *İstanbul Laleli İmareti*'dir (Tablo 7).

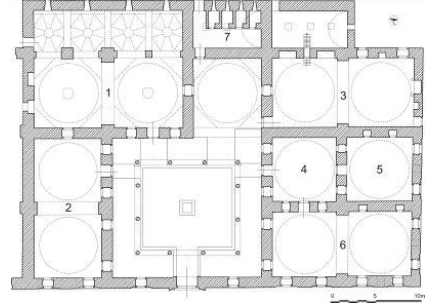
İstanbul Nuruosmaniye İmareti ile *İstanbul Atik Valide İmareti* dışındaki imaretlerin tümünde avluya giriş sağlanan ana giriş açıklığının olduğu kanada herhangi bir birim inşa edilmemiş, imaret birimleri giriş açıklığı dışındaki diğer üç kanada konulanmıştır. *İstanbul Nuruosmaniye İmareti*'nde giriş açıklığının olduğu kanatta da birimlere yer verilmiş, bunun yanında avlunun medreseyle bitişik olan doğu cephesi sağır bırakılmıştır. “T” planlı bir avluya sahip olan *İstanbul Atik Valide İmareti*'nde ise diğer üç kanat dışında, giriş açıklığının bulunduğu kanadın iki yanında birer birim mevcuttur.

Bu yapılar arasında *İstanbul Haseki İmareti*, avlu çevresine simetrik bir biçimde yerleştirilen birimleri ile öne çıkar. *İstanbul Mihrişah Valide Sultan İmareti*'nde de nispeten simetrik bir düzenlemeye yer verilmiştir. Diğer imaretlerde ise avlu çevresine yerleştirilen birimlerin farklı boyut ve planda oldukları gözlenmektedir.

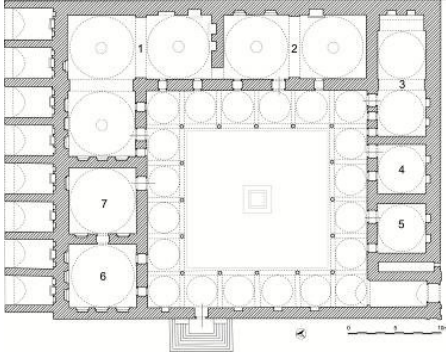
Osmanlı İmaretlerinin (Aşevleri) Tipolojisi Üzerine Bir Deneme

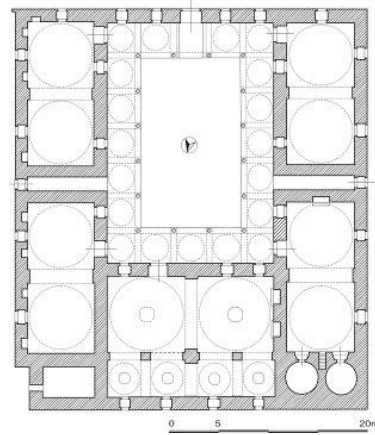
Edirne II. Bayezid İmaretı.

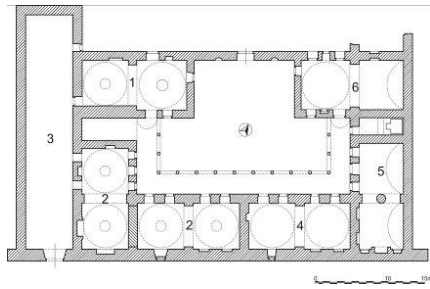
İstanbul II. Bayezid İmaretı.

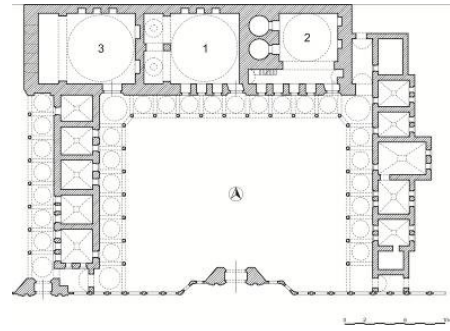
Manisa Muradiye İmaretı.

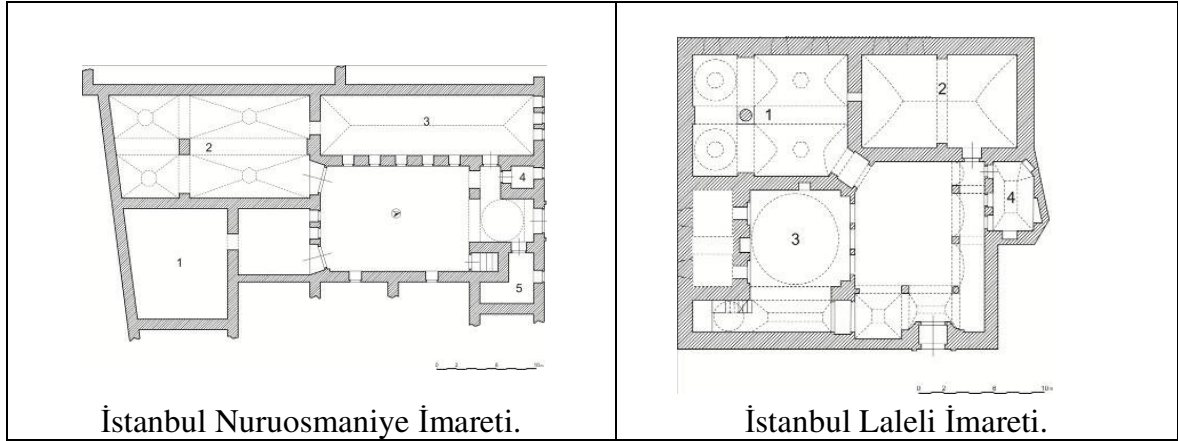
İstanbul Haseki İmaretı.

İstanbul Atık Valide İmaretı

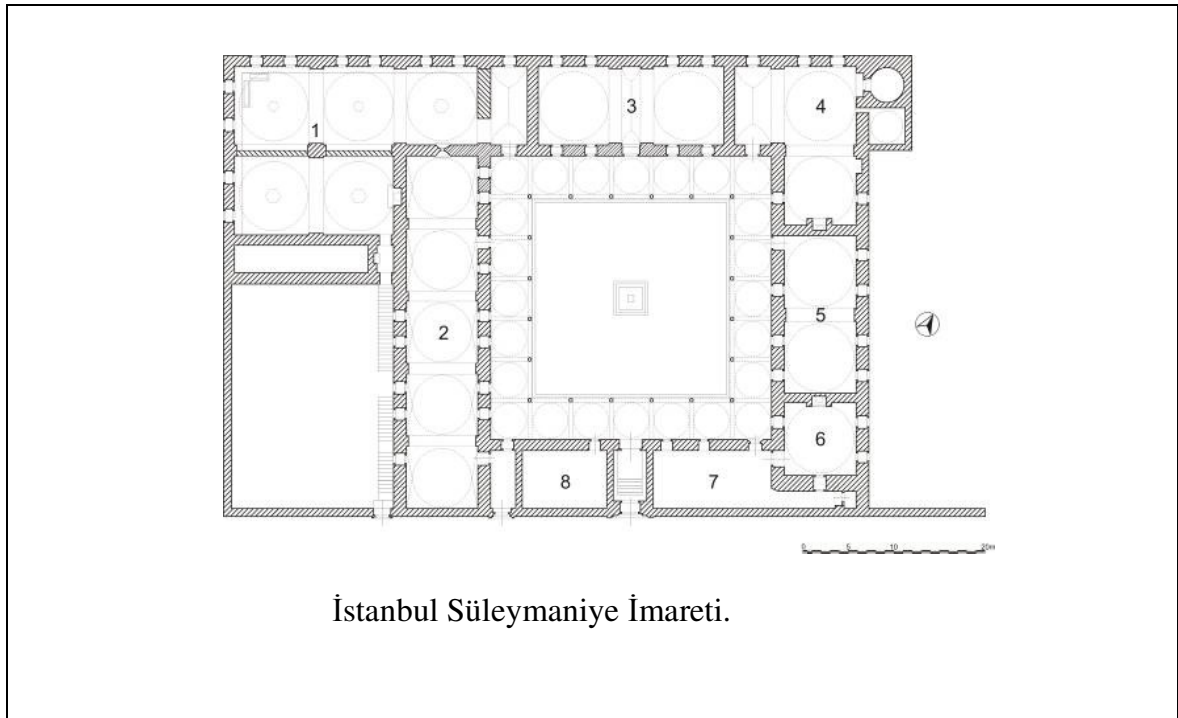
İstanbul Mihrişah Valide Sultan
İmaretı.

Tablo 7- Mekanların avlunun üç kenarına yerleştirildiği imaretler.

d-Mekanların Avlunun Dört Kenarına Yerleştirildiği Örnekler

Bu plan tipindeki tek örnek, *İstanbul Süleymaniye İmaretı*'dir (Tablo 8) (Resim 16). Bu yapıda avlunun dört kanadına da birimler yerleştirilmiştir. Giriş açıklığının bulunduğu güney kanadının, diğerlerine oranla kısmen daha dar olduğu göze çarpmaktadır. Banisinin gücünü ve inşa eden kişinin mimari yeteneğini sergilediği bir külliyeenin parçası olan bu imaret, incelediğimiz imaretlerin en büyük boyutlusudur.

Tablo 8- Mekanların avlunun dört kenarına yerleştirildiği imaretler.

Osmanlı İmaretlерinin (Aşevleri) Tipolojisi Üzerine Bir Deneme

KATALOG SIRA NO	TİPOLOJİ								
	YAPININ ADI	YERİ	TARİHİ	AVLULU				AVLUSUZ	
				Mekanların Avlunun Bir Kenarına Yerleştirdiği örnekler	Mekanların Avlunun İki Kenarına Yerleştirdiği örnekler	Mekanların Avlunun Üç Kenarına Yerleştirdiği örnekler	Mekanların Avlunun Dört Kenarına Yerleştirdiği örnekler	Dikdörtgen Planlılar	L Planlılar
1	Yeşil İmareт	Bursa	1419					x	
2	Muradiye İmareti	Bursa	1425/26					x	
3	Haturiye İmareti	Tokat	1485/1493					x	
4	II. Bayezid İmareti	Amasya	1486/1496						x
5	II. Bayezid İmareti	Edirne	1487-88			x			
6	II. Bayezid İmareti	İstanbul	1505/06			x			
7	Çoban Mustafa Paşa İmareti	Gebze	1523					x	
8	Sinan Paşa İmareti	Sincanlı	1524/25					x	
9	Kurşunlu İmareti	Eskişehir	1524/25					x	
10	Kasım Paşa İmareti	Bozüyük	1525-26/1528/29					x	
11	Haseki İmareti	İstanbul	1540			x			
12	Şehzade Mehmed İmareti	İstanbul	1547/48		x				
13	Yakup Ağa İmareti	Kastamonu	1547/48						x
14	Süleymaniye İmareti	İstanbul	1558				x		
15	Sultan Selim İmareti	Karapınar	1563/64					x	
16	Sinan Paşa İmareti	Yenişehir	1572/1582						x
17	Sokullu Mehmed Paşa İmareti	Payas	1574/75		x				
18	Lala Mustafa Paşa İmareti	İlgın	1576/77						x
19	Atik Valide İmareti	İstanbul	1582			x			
20	Muradiye İmareti	Manisa	1586/1593/94			x			

KATALOG SIRA NO	TİPOLOJİ								
	YAPININ ADI	YERİ	TARİHİ	AVLULU				AVLUSUZ	
				Mekanların Avlunun Bir Kenarına Yerleştirdiği örnekle	Mekanların Avlunun İki Kenarına Yerleştirdiği örnekle	Mekanların Avlunun Üç Kenarına Yerleştirdiği örnekle	Mekanların Avlunun Dört Kenarına Yerleştirdiği örnekle	Dikdörtgen Planlılar	L Planlılar
21	Halime Hatun İmaretı	Gölmarmara	1595-1602		x				
22	Sultan Ahmed İmaretı	İstanbul	1620						x
23	Yeni Valide İmaretı	İstanbul	1711	x					
24	Damat İbrahim Paşa İmaretı	Nevşehir	1726-27		x				
25	Ayasofya İmaretı	İstanbul	1743	x					
26	Nuruosmaniye İmaretı	İstanbul	1755			x			
27	Laleli İmaretı	İstanbul	1764			x			
28	Mihrişah Valide Sultan İmaretı	İstanbul	1794-95			x			
29	Hüdavendigâr İmaretı	Bursa	1906		x				

Tablo9- İmaretlerde tipoloji

Sonuç

İmaretler işlevlerinden kaynaklanan farklı tasarımlarıyla, Anadolu Türk mimarisi içinde çok özel bir grup oluşturmaktadır. İhtiyaç sahiplerine yemek dağıtmak amacıyla kurulan sosyal yardımlaşma müesseseleri, Anadolu'da Osmanlı öncesi dönemde de karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu erken dönem mutfakları, bağlı buldukları kervansaray, ya da medrese gibi yapıların tali bölümleri olup kendi başlarına bir yapı türü oluşturmamaktadır.

Osmanlı döneminden itibaren ise, diğer birimlerden ayrı ve özgün bir tür olarak ele alınmıştır. Kolonizasyon ve yerleşim politikalarının yanında İslamiyet'teki hayır yapma geleneği, Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde imaretlerin kurumsallaşmasına vesile olmuştur. İmaretler tek başına inşa edilmeyip, hepsi bir külliye programı dahilinde yer almaktadır. İnşa tarihleri dikkate alındığında İznik, Bursa, Edirne ve İstanbul gibi şehirlerin fethinin hemen ardından, sultanlar ve dönemin paşaları tarafından çok sayıda imaret inşa edildiği gözlenmektedir. Bunun dışında Amasya ve Manisa gibi şehzadelerin yetiştirildiği önemli kentlerde de imaretlere yer verilmiştir.

Klasik dönemde ise başta İstanbul olmak üzere şehir külliyesi ile hac ve ticaret yolları üzerindeki menzil külliyesinde imaretlere rastlamak mümkündür. Yıkılanlar da göz önüne alındığında imaretlerin genel bir biçimde son olarak XVIII. yüzyıldaki imar faaliyetlerinde külliye programlarına dahil edildikleri dikkati çekmektedir.

Osmanlı İmaretlerinin (Aşevleri) Tipolojisi Üzerine Bir Deneme

İmaretler plan şeması olarak belli kurallara katı katıya bağlı değildir. Genellikle mutfak, fırın, yemekhane ve kiler birimlerinden oluşan bu yapılar, farklı şekil ve boyutlarda olabilmektedir. Ancak en büyük farklılıkları olan avludan hareketle, imaretleri avlulu ve avlusuz olmak üzere iki ana başlık altında değerlendirmek mümkündür.

Avlusuz imaretler, cami ve külliye ile diğer birimleri ile ortak bir avlu etrafında konumlanmıştır ve tüm yapılar aynı avludan faydalanmaktadır. Bu imaretler, gelip-giden yolcuların barınma ve yeme içme ihtiyaçlarının birinci derecede önem arz ettiği menzil külliyelerinde karşımıza çıkmaktadır.

Avlulu imaretler ise, bir külliye parçası olmakla birlikte, külliye ana avlusu dışında kendilerine has müstakil bir avluya sahiptir. Bu imaretler ise, birkaç istisna dışında, fonksiyonların çeşitlendiği ve mimari programın oldukça zengin tutulduğu şehir külliyelerinde yer almaktadır.

Anadolu'da önemli bir bölümü Marmara Bölgesi'nde olmak üzere, günümüze ulaşabilmiş 29 adet imaret bulunmaktadır. Bugün bu yapıların yalnızca birkaç tanesi özgün işlevinde hizmet vermekte, bir kısmı müze, restoran ve kütüphane gibi farklı işlevlerde kullanılmakta, büyük bir kısmı ise henüz biten ya da bitmek üzere olan restorasyon çalışmalarından dolayı boş tutulmaktadır.

Çalışmamız sonucunda biçim ve gösteriş kaygılarından uzak, tamamen işleve yönelik inşa edilen bu mütevazı yapıların kökeni, işlevi ve mimari özelliklerine ilişkin önemli bulgulara ulaştık. Bir çoğunun çok erken tarihlerden itibaren gerçek vasıflarını kaybettiklerini ve farklı amaçlarla kullanılarak kısmen özgünlüklerini yitirdiklerini gördük. Çeşitli nedenlerden dolayı asıl amaçlarında kullanılmaları da yeniden işlevlendirilmeleri konusunda daha hassas davranılması ve bu ilginç yapıların hak ettikleri ilgiyi görmeleri en büyük arzumuzdur.

Kaynakça

- Akgündüz, A., Öztürk, S. ve Baş, Y. (2005), *Üç Devirde Bir Mabet Ayasofya*, İstanbul.
- Aktuğ, İ. (1993), *Nevşehir Damat İbrahim Paşa Külliyesi*, Ankara.
- Ayverdi, E. H. (1972), *Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri 806-855 (1403-1451)*, İstanbul.
- Ayverdi, E. H. (1989), *Osmanlı Mimarisinin İlk Devri 630-805 (1230-1402)*, İstanbul
- Ayverdi, E. H. (1989a), *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri 855-886/1451-1481*, III, İstanbul 1989.
- Barkan, Ö. L. (1963), "Osmanlı İmparatorluğu'nda İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* XXIII/1-2, 239-296, İstanbul.
- Çakmak, Ş. (2009), "Gölmarmara Halime Hatun İmareti Restitüsyon ve Restorasyon Önerileri", *Sanat Tarihi Dergisi*, XVIII/I, 25-49, İzmir.

- Çobanoğlu, A.V. (1989), "Sultan Ahmet Külliyesi İmaret Yapıları", *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 6, 3-10, İstanbul.
- Ergin, O. N. (1939), *Türk Şehirlerinde İmaret Sistemi*, İstanbul.
- Ergin, O. N. (1945), *Fatih İmareti Vakfiyesi*, İstanbul.
- Eyice, S. (1973), "Sincanlı'da Sinan Paşa İmareti", *Vakıflar Dergisi* X, 303-36, Ankara.
- Faroqhi, S. (2008), "16. ve 17. Yüzyılda Anadolu İmaretlerinde Ziyafet Yemekleri", A. Bilgin-Ö. Samancı (Ed.), *Türk Mutfağı*, 115-123, Ankara.
- Hızlı, M. (2001), "Bursa'da Selatin İmaretleri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 10, S. 1, Bursa.
- Huart, C. I. (1977), "İmaret", *İslam Ansiklopedisi*, C. 5, 985, İstanbul.
- Inalcık, H. (1991), "Matbakh: In Ottoman Turkey", *Encyclopaedia of Islam*, 2nd ed., vol 6, 809-813, Leiden.
- Kazancıgil, R. (1991), *Edirne İmaretleri*, İstanbul.
- Kazıcı, Z. (1999), "Osmanlı Devleti'nde İmaret", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. V, 44-48, Ankara.
- Müderrişoğlu, F. (1993), *16. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda İnşa Edilen Menzil Külliyyeleri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Nefçi, A. (1996), "Nuruosmaniye Külliyesi'nin Yazıları", *Sanat Tarihi Defterleri 1*, 7-34, İstanbul.
- Pakalın, M. Z. (1971), "İmaret", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 2, 61-62, İstanbul.
- Reyhanlı, T. (1975), "Osmanlı Mimarisinde İmaret: Külliye üzerine Notlar" *Türk Kültürü Araştırmaları XV/1-2*, 121-41, Ankara.
- Reyhanlı, T. (1978), "Bursa Yenişehir'inde Koca Sinan Paşa Camii ve İmareti", *Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, S.9, 373-396, Ankara.
- Sâmi, Ş. (1317), *Kamus-i Türkî*, 950, İstanbul.
- Singer, A. (2002), "İmarethaneler", H. C. Güzel (Ed.), *Türkler*, C. 10, 483-90, Ankara.
- Singer, A. (2004), *Osmanlı'da Hayırseverlik Kudüs'te Bir Haseki Sultan İmareti*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Singer, A. (2005), "Serving Up Charity", *Journal of Interdisciplinary History*, 35, 481-500.
- Singer, A. (2006), "Soup and Sadaka: Charity in Islamic Societies", *Historical Research* 79, 306-24.
- Singer, A. (2007), "Mapping Imarets", N. Ergin-C. K. Neumann, A. Singer (Ed.), *Feeding People Feeding Power Imarets in the Ottoman Empire*, N, İstanbul.

Osmanlı İmaretlerinin (Aşevleri) Tipolojisi Üzerine Bir Deneme

- Singer, A. (2012), *İyilik Yap Denize At Müslüman Toplumlarında Hayırseverlik*, A. Özdamar (Çev.), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Şapolyo, E. B. (1967), “Türkiye’de İmarethaneler”, *Önasya* III/25, 10-20, Ankara.
- Tanman, M. B. (1988), “Sinan’ın Mimarisi İmaretler”, *Mimarbaşı Koca Sinan, Yaşadığı Çağ ve Eserleri I*, 333-353, İstanbul.
- Tanman, M. B. (1994), “İmaretler”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. IV, 164-66, İstanbul.
- Tanman, M. B. (2007), “Kitchens of Ottoman Tekkes as Reflections of Imarets in Sufi Architecture”, N. Ergin-C. K. Neumann, A. Singer (Ed.), *Feeding People Feeding Power Imarets in the Ottoman Empire*, 211-239, İstanbul.
- Ünsal, A. (2008), “Siyasi Güç, Statü, Meşruiyet, İtaat ve Otorite Mücadelesinin Göstergesi Olarak Yemeğin Sembolizmi”, *Türk Mutfağı*, Ed. A. Bilgin-Ö. Samancı, 179-195, Ankara.
- Ünver, A. S. (1941), "Anadolu ve İstanbul'da İmaretlerin Aşhane, Tabhane ve Misafirhanelerine ve Müessislerinin Ruhi Kemallerine Dair", *Tıp Fakültesi Mecmuası*, 4, 2390-2410, İstanbul.
- Ünver, A. S. (1953), *Fatih Aşhanesi Tevzi'namesi*, İstanbul.
- Ünver, A. S. (1982), “Selçuklular, Beylikler ve Osmanlılarda Yemek Usulleri ve Vakitleri”, *Türk Mutfağı Sempozyumu Bildirileri 31 Ekim-1 Kasım 1981*, 1-13, Ankara.
- Yüksel, İ. A. (1985), “İmaretler”, *II. Vakıf Haftası*, 163-167, Ankara.
- Zarinebaf, F. (2007), “Feeding the Poor: The Rab’-i Rashidi Imaret in II-Khanid Tabriz”, N. Ergin-C. K. Neumann, A. Singer (Ed.), *Feeding People Feeding Power Imarets in the Ottoman Empire*, , İstanbul 2007.

Cengiz Gürbıyık

Resim 1- Bursa Yeşil İmaret

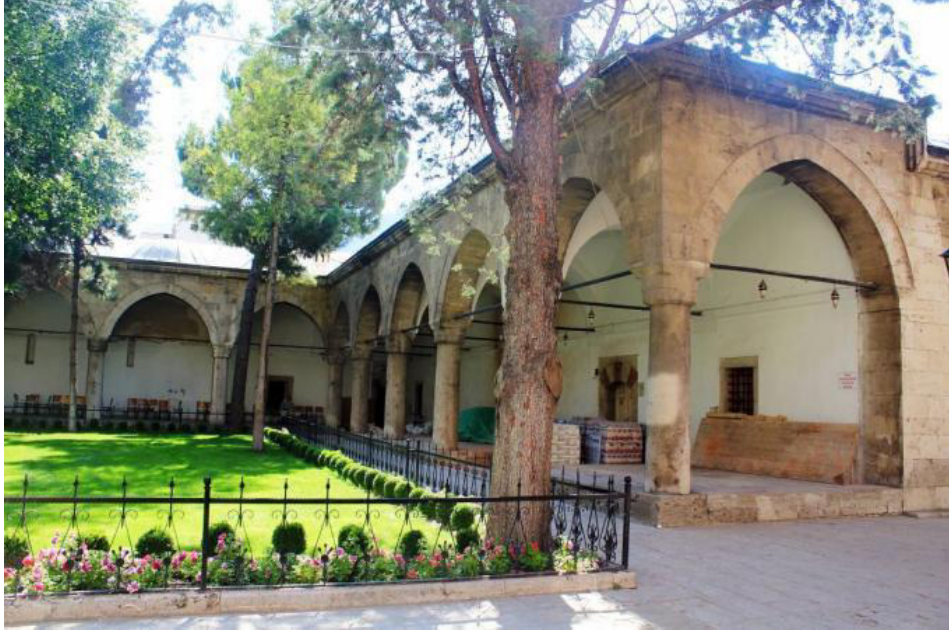

Resim 2- Tokat Hatuniye İmaret

Osmanlı İmaretlerinin (Aşevleri) Tipolojisi Üzerine Bir Deneme

Resim 3- Sincanlı Sinan Paşa İmaretı

Resim 4- Amasya II. Bayezid İmaretı

Cengiz Gürbıyık

Resim 5- Kastamonu Yakup Ağa İmaretı

Resim 6- Iğın Lala Mustafa Paşa İmaretı

Resim 7- İstanbul Sultan Ahmed İmareti

Resim 8- İstanbul Ayasofya İmareti

Cengiz Gürbıyık

Resim 9- İstanbul Şehzade Mehmed İmaretı

Resim 10- Payas Sokullu Mehmed Paşa İmaretı

Resim 11- Göl marmara Halime Hatun İmareti

Resim 12- Manisa Muradiye İmareti

Cengiz Gürbıyık

Resim 13- İstanbul Haseki İmaretı

Resim 14- İstanbul Atik Valide İmaretı

Resim 15- İstanbul Nuruosmaniye İmaretı

Resim 16- İstanbul Süleymaniye İmaretı